

اصلی اونودیلان یو کله حالا شمال تورکجه سنده «ادات تشبیه» آدینی آله رق قوللا تلقدمه در. یوبیک کله سی برده بزم «کورپی = کورپی؛ طوبره = طوبره» کبی ترسنه دونه رک «کب» اولمشدر. «دیوان لغات الترک» ده کله نک بوشکلی «قالب» معناسنه اولارق قیدایدیلدیکی کبی، حالا «نیکده» جوارنده ده بومعنایه اولارق قوللانلیور. ایشته غریبده بر آراق «بیک = بک = کب» شکلری دو قوزنجی عصره قدر بر آراده، یان یانه یاشامشدر. «شیخی» نک دیواننده هان هر غزله هر ایکی شکله ده تصادف ایدیلر. ایشته بزم اادات تشبیه هم اولان «کبی» ده بو «کب» دن آلمشدر. شو حسابجه مثلاً «اونک بیکی» ایله «اونک کبی» بر ترکیب اضافی در؛ صریحیلمزک آکلادینی کبی بر اادات تشبیه دکلدن. فقط «صرف ونحو» دیلرک ناسکی دورده کی حالرینی تدقیق ایتدیکی جهتله او یله بر آد ویریله سنده ده بر محذور یوقدر.

نجیب عاصم

تورکجه ده «ق» ک تابه و «ت» نک داله انقلابی

و

قیرق صایسنک اصلی

اوده، کوزلرمک اوکنده بویون بر قیزجغز آنا دینلی اوکره نهمیه باشلادینی زمانلرده قافلری «ت» یه، کافلری «ی» یه تحویل ایدیوردی. شوفیسیمولوژیک حادثه نک قولانغهمی یوقسه حرفلرک مخرجنهمی عطفی لازم کله جکنی اربانه حواله ایدیورم. فقط بو حادثه نک دیلزده ده موجود اولوب اولسادیغنی خیلی دوشوندم. بو دوشونجه سایه سنده حادثه نک دیلزده ده وقوعنه مثاللر بولدیم کبی، اون باشلری (عشرات) ایچنده راستناتشکیل ایدن «قیرق» کله سنک اصلنی ده تعیین ایده بیلدم.

تورکجه ده سماوی کتابلرک بیلدیردکلری «حق تعالی» یه دلالت ایده جک بر کله یوقدی. مثلاً «تسکری» کله سی «کوک الهی» دیمک اولدیغندن طبیعی مطلوبه موافق دکلدی؛

حتى بونك ايچون « قونادغو بيليك » ده اسم جلال « قديم » ديمك اولان « بايات » ايله ترجمه ايديلشدى . شمدى بز بو صفى اكمك ويمكك اسكيميشفنه ويريورز . ايشته شو « بايات » كلهسنندن مشتق اولارق آنادولیده بر « باياق » كلهسى واردرکه شيمدى « دمین » وفرانسز جهده Déjà مقابلنده قوللانيلمقده در . ايشته بوراده صوكدە كي « ت » قافه تبدل ايتمشدر .

برده جذر ، اساس ، اصل وشعر « وزن » معنالرينه كلن « كوك » كلهسنه باقلم : بوندن « اساس ، آنادقترى » معناسنه قوللانديغمز « كوتوك » ، واردرکه بوراده كوكك ايكنجى كافي « ت » اولمشدر .

بوندن « مقعد » يعنى او طوريله جق معناسنه كلن فقط استعمالى عيب صاييلان « معهود » كله چيقمشدرکه شو ممنوع اولان كلهنك اصل معناسى نظر دفته آلندينى زمان هيچده عيب صاييلماسى ايجاب ايدر [۱] ؛ فقط استعمال او حاله كتيرمشدر ؛ بزده اوندن دولاي اشارتله كچدك . ايشته اورادهده ايكنجى كاف « ت » اولمشدر . فقط بوندن « آرقهسى صيره ، آردنجه كيتمك » معناسنه كلن « كوتمك » چيقدينى كي ، مقعدك داياق ايچون اك مساعد ير اولماسى حسبيله « كوتەك » ده بوندن چيقمش در ، فنا ، مستهجن و غليظ ديمك اولان « كوتو » ده بوندندر . بعض كلهلر هرديله نزاكت ايچون سفلى شيلره تحصيل اولونور و قوللانيله قوللانيله نوانازك كلهلر نازكانه معنالرينى غيب ايدر ، اونلرك قوللانماسى عيب اولور ؛ لکن اونلردن مشتق اولان كلهلر هيچ بر محذور تصور ايدلمكسزین قوللانيلير كيدر . ايشته بزده كي « كوتمك » و « كوتو » بو قيبلدندر .

داها غريبي ، ينه مقعد معناسنه قوللانديغمز « قيسچ » كلهسنى ايشته بوراده يازمهده بر محذور كورميورم ؛ چونكه : « كمينك قيچنده ، چيفتلكك ايجنده » ساوينى هر يرده ايراد

[۱] « تورك تاريخ انجمنى » مجموعه سنده نشر ايتديكمز « عمدة التواريخ » ده شو « ير » واردر :

كوكديده قان بولدك كوپ دورمنك ايتردك
كوكرچكك كويدوردك بز سقا كوپ انكلكايب باش اوردق
كوتمزدن نيچيك كلدك قانبای سن ؟

يعنى : « كوكدى » دنيلن يرده خان اولدك ، « دورمن » دنيلن عسكر كك چوغنى غيب ايتدك ، كوكسى (كوپوك كپي) قاباتدك ، بز سقا چوق چكه چالوب يالواردق ، يره باش قويدق ، مراجعت ايتدك . آرقه مزدن نيچون كلدك قانبای سن ؟ [عمدة التواريخ ، ص ۵۶] .

ایده بیلپوروز . بو کله ده آرقه معناسنه کان « کی » کوکندن مشتق اولوب بوندن ده « کیری » کیج ، کیجه « سوزلری چیقمشدر . معلومدرکه یکریمی ایکیدن ، اوتوز اوچدن [۱] ، انلی (که اسکی شکلی اللک در) هر بری بر اونه دلالت ایدن اللک بش پارمغندن ، آلتش ، یتش آلتی ویدی ایله جمع علامتی اولان « مش » سکسان ، دو قسان ایسه سکز اون و دو قوز اوندن مشتقدر . ایشته بونلرک ایچنده « قیرق » کورونشده براسئنا تشکیل ایدیور؛ حال بوکه « ت » نک قافه تبدلنی کوز اوکنه کتیردیکمز کی بونکده مستئنا دکل تمامیه عشرات آشکیلنده کی اصوله اویدیغنی یعنی « تورت = دورت » کله سنده کی « ت » لرک قافه تحولندن وجوده کلدیکی در حال آ کلاشیلیر .

نجیب عاصم

کرت می - کرت می؟

« چینگیزک » ک شیمدیکی افغانستانی فتح ایتدیکی سنه لردن « تیمور » ه قادر اولان زمان ایچنده « هرات » و « غور » طرفلرند حکمران اولان بوسلاله نک اسمنی مختلف عالملر مختلف شکلده یازیورلر . آوروپا مستشرقلرندن بعضاری بو اسمی Kert صورتنده یازمشلر سده [۲] ، صوگ زمانده اک بویوک مستشرقلر بونی Kurt شکلنده یازمقده درلر .

[۱] محمود کاشغری « دیواناغات الترتک » ده (ج ۱ ، ص ۱۲۶) یاغمارک کنکت (کونکوت) شهرنده « اوتوز ایچلم » تعبیرینی ایشیتدیکنی یعنی « اوچر اوچر ایچلم » دنیلدیکنی سویلیور . شو حسابجه « اوتوز » اوچک جمی اولدیغنی و صوکنده کی (ز) جمع علامتی اولوب اوچده کی « چ » ک ده (ت) یه تحول ایتدیکی آ کلاشیلیر .

[۲] باقک: تیزه نه اوزنه S.V.O. IV 308 هم هاممه 73.299 II 66, 89. I Geschichte Ilhkan.

J. A. 1861 apr. Mai 438-457